

6. kép. A belvárosi rekonstrukcióval érintett területek.
1: Tűztorony, 2: Fogadóépület, 3. Fő tér, 4. Várfal-sétány különböző szakaszai

GÖMÖRY JUDIT | Bővült a védett soproni müemlékek lajstroma

Az oktatási és kulturális miniszter 2009. március 6-án megjelent rendeletében kilenc paragrafus szól soproni épületekről, valamint Sopron műemléki jelentőségű területének kibővítéséről. Sopron hazánk egyik legismertebb „műemlékvárosa”, igen gazdag egyedi műemlékekben. Sopronban már 1965-ben kijelölésre került a városmagot és a Várkerületet magába foglaló műemléki jelentőségű terület. Joggal merülhet fel a kérdés, miért volt szükség a védett terület kiterjesztésére, s milyen további értékeket volt szükséges egyedi védelem alá helyezni?

Sopron műemléki szempontú feltérképezése Csatkai Endre munkásságának köszönhetően már a második világháború előtt megindult, így a város kiemelkedő építészeti értékei régóta ismertek voltak. 1951-ben mintegy 54 objektum került védelem alá, melyek elsősorban a belváros területén elhelyezkedő templomok, kiemelkedő jelentőségű lakóházak voltak, tehát a belváros belső városfalon belüli részének emblemikus jelentőségű épületei.¹

¹ 1620-24/1951 a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelete.

1953-ban bővült a védett emlékek köre, ez évben összesen 117 épület állt műemléki védelem alatt. Ezek között már nagy számban szerepeltek egyszerűbb lakóházak, valamint a városfalon kívül eső objektumok is.² Ekkor került védelem alá például a Széchenyi téri domonkos templom és kolostor, s a városfalak is. A védelem alá kerülő emlékek körének időhatára – a korabeli műemlék-védelmi szemléletből következően – ekkor nagyjából a 19. század közepéig – utolsó harmadáig, a romantikus stílusig terjedt. 1958-ban több mint 200 újabb objektum került védelem alá, jelentősen bővült a védett emlékek sora a középkori külváros északi részének 18–19. századi épületeivel (Balfi utca, Gazda utca, Halász utca, Várkerület, Ötvös utca, Rózsa utca, Szentlélek utca), de a belvárosban is számos lakóépület lett védett, például az Új utcában.³

A következő években többször került sor egy-egy épület védelem alá helyezésére, nagyobb léptékű változás azonban csak 1965-ben történt. Ekkor további 26 épület egyedi védelem alá helyezése mellett sor került Sopron műemléki jelentőségű területének kijelölésére is.⁴ A területi védelem már ekkor kisebb területet ölelt fel, mint amelyet az egyedileg védett épületek elhelyezkedése indokolt volna, nem is beszélve az átfogóbb várostörténeti szempontokról. A védelem köréből kimaradt ugyanis a Szent Mihály domb és környéke, ahol már ezidőtájt is számos műemlék, műemlék jellegű, illetve városképi jelentőségű épület állt. 1976-ban Sopron városában összesen 324 darab egyedi védelem alatt álló objektum volt található.⁵

1990-re az egyedi védelem alatt álló soproni objektumok száma 389-re növekedett.⁶ A műemlékvédelem továbbra is Sopron 19. század közepe előtti történetét, településképi elemeit és építészeti emlékeit ítélte egyértelműen védendőnek. Az ettől későbbi alkotásokat, a historizmus, szecesszió és modernizmus építészeti és művészeti emlékeit még nem tartották önértéknek. Kubinszky Mihály és Winkler Gábor alapos hely- és forrásismeretre támaszkodó, a témában úttörőnek számító tudományos munkásságának köszönhetően régóta tudjuk, hogy Sopron 19–20. századi építészeti emlékei is kiemelkedő jelentőséggel bírnak.⁷ Ennek ellenére 1990-ben még sok historizáló homlokzatú lakóház például csupán barokk eredete miatt állt országos műemléki védelem alatt, nem pedig saját értéke okán. Az 1990-ben egyedi védelem alatt álló 389 objektum között mindössze 18 darab historizáló emléket találunk. A soproni historizáló építészet emlékei közül ekkor néhány kiemelkedő értékű lakóépület (Lenck-villa, Russ-villa, Zettl-Langer-ház),

² Műemlékjegyzék az 1953 júniusi állapot szerint. Összeáll.: Műemléki Csoport. Budapest, 1953, 106–115.

³ Magyarország műemlékjegyzéke. Budapest, 1976, 338–357.

⁴ A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal nyilvántartásának adatai, 2006.

⁵ Magyarország műemlékjegyzéke. Budapest, 1976, 338–357.

⁶ Magyarország műemlékjegyzéke. Szerk.: Ikafalvi Diénes Virág. Budapest, 1990, 595–641.

⁷ Winkler Gábor: Az elmúlt 100 év építészeti emlékei. Metodikai útmutató az elmúlt 100 év építészeti emlékeinek védelméhez. 1–3. Győr 1982–1983. Kézirat.; Winkler Gábor: Sopron építészete a 19. században. Budapest, 1988.; Kubinszky Mihály: Sopron építészete a 20. században. Szeged – Tatabánya, 2003.

valamint egyes középületek álltak műemléki védelem alatt (Erdészeti Szakközépiskola a Szent György utcában, a Kaszinó épülete, a Balfi út 80. alatti szegényház). Egyetlen szecessziós épületként a Széchenyi téri Postapalota épülete volt védett ekkor, modern stílusú épületet pedig egyáltalán nem találunk az 1990-ben védetté nyilvántartott épületek között.⁸ Az 1990-es évek óta a műemlékvédelem egyik fontos céljává vált a 19. század végi és 20. századi építészeti emlékek védelme is, e törekvések ellenére azonban sok kiemelkedő érték csak a közelmúltban lett egyedileg védett. Így például Sopronban 2004-ben került egyedi védelem alá a Papréten álló ortodox zsinagóga, 2005-ben pedig a Paprét 4. szám alatti lakóház, valamint az európai szinten is jelentős Stornoműterem épülete.

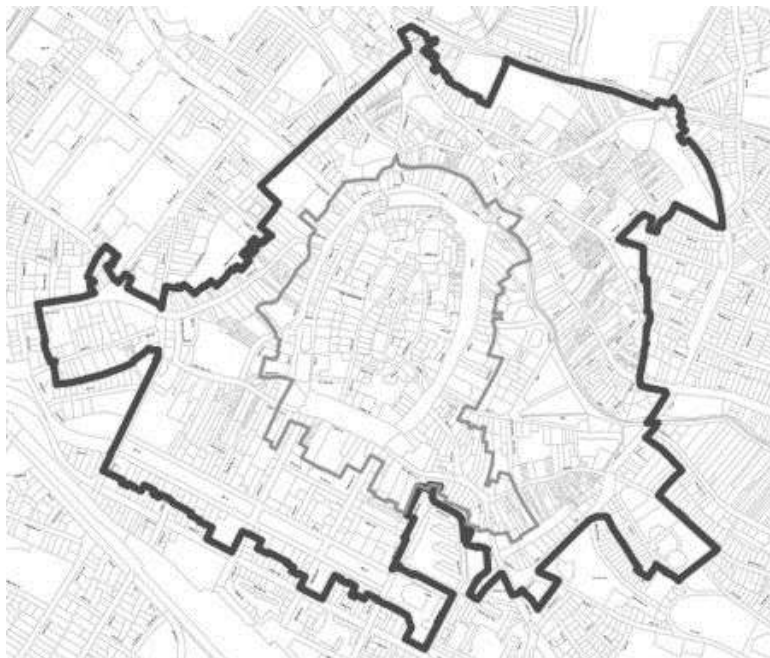
A város egészének értékes építészeti emlékégyüttese a korábban védett városmagon kívül is olyan sűrű, olyan jelentékeny, hogy a területi védelem kiterjesztése műemlékvédelmi szakmai szempontból teljesen indokolt volt. Elméleti megalapozottságán túl gyakorlati szempontból is időszerű és szükséges volt a védett terület megnövelése. Érdemes felidézni a közelmúltból a Deák tér rendezése és a felszín alatti turista-információs központ kialakítása körüli vitákat, melyek során kérdésként merült fel az is, hogy egyáltalán érték-e a Deák tér kialakítása, beépítése – hiszen soha nem állt védelem alatt, csupán néhány egyedileg védett műemlék volt ott található.

A korábbi műemléki jelentőségű terület mostani kibővítésének egyik alapja a külső városfal vonala volt; melynek vonalában kerültek kijelölésre a védett terület új határai. A külső városfal önmagában jelzi a történelmi város, s egyúttal az értékes történeti épületállomány által fedett terület határait is. A külső városfal vonalától csupán ott tér el a területi védelem új határvonala, ahol a történeti városzövet összefüggései azon túlnyúlnak, vagy éppen attól beljebb megszőnnek (1. kép).⁹

---

⁸ Magyarország műemlékjegyzéke. Szerk.: Ikfalvi Diénes Virág. Budapest, 1990, 595–641.

⁹ A soproni műemléki jelentőségű terület kibővítésére és annak módjára a KÖH Nyugat-dunántúli Irodájának munkatársai tettek javaslatot, mely alapján a védetté nyilvánítási dokumentációt a KÖH Védési Osztályának munkatársai készítették el.

1. kép. Sopron régi és új műemléki jelentőségű területének határa.
Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Sopron

Ha elindulunk felfedezni az „új” műemléki jelentőségű területet, elsőként a korábban már védett városmagtól, a Várkerülettől északra-északkeletre található városrészeket érdemes megvizsgálni. A Szent Mihály-domb – Halász utca – Balfi utca a város középkori külvárosához tartozott. A Szent Mihály-templom mellett található Szt. Jakab-kápolna Sopron legkorábbi álló temploma. A Szent Mihály, Halász és Balfi utcák, illetve a környező kisebb utcák mai értékes épületállománya nagyrészt 18. századi eredetű, sokuk többször átépített, egyszerű kialakítású lakóépület. Az utcákra jellemző a falusias-kisvárosias összkép: népi lakóház-forma csonkakontyolt tetős oromfalas ház, csatlakozó falazott kerítéskapuval, s jellemzően nagy pincével. A sokszor egyszerű kialakítású épületek együttese nemcsak építészettörténeti értéket jelent, de figyelmet érdemelnek mint Sopron város ipar- és helytörténeti emlékei is.

A Balfi utca vonalától délre található Papréten klasszicista és historizáló lakóházak, valamint a historizáló zsinagóga találhatóak. Sopron egyik sajátos hangulatú helye ez a hatalmas, hozzávetőleg háromszög alakú, egyik oldalán a patak által határolt tér. A tér mentén több kiemelkedő építészeti emlék is található, melyek mind csak a kö-zelmúltban lettek védettek. A 2009-es miniszteri rendelettel került védelem alá a tér déli sarkán álló, Paprét 26. szám alatti

egyemeletes lakóház.¹⁰ A hosszan elnyúló homlokzatú saroképület főhomlokzata a Paprét egyik térfalát képezi, archaikus hangulatot kölcsönözve annak. A ház egyszerű kialakítású homlokzatai és tágas belső udvara az értő szem számára mai elhanyagolt állapotokban is megmutatják a ház valódi értékeit. A Paprétre néző homlokzat legkorábbi eredetű, patak felőli, keleti szakaszának földszintjén klasszicista, félköríves záradékú, mélyített faltükrös tagolás fut végig, az emeleten szalagkeretes ablakokat látunk, mely tagolás a keleti oldalszárnynon is végigfut. Ez a sarki épületrész feltehetően az 1830-as években épült, építtetője nemes Zahradnik Vincéné Bolza Matild grófnő volt. E korai épület átépítéséhez 1846-ban Hild György (1805-?) készített tervet. A már álló L alakú saroképület főhomlokzati szárnyát 1858-ban nyugat felé megtoldották a soproni Josef Markl (1831-?) tervei alapján egy szintén egyemeletes, téglány alakú épületrésszel. A jobb oldali udvari szárny az 1860-as években épülhetett, a bal oldali épületszárny bővítése és átépítése valószínűleg az 1870-es években zajlott. Az épület egyedi értékei között számos jó minőségű 19. századi nyílászáró, különböző építési periódusokból származó öntöttvas lépcsőkorlátok, a vaskonzolos függőfolyosó kovácsoltvas korlátai találhatóak meg. Az épület kultúrtörténeti érdekessége, hogy itt található a soproni ortodox izraelita hitközség használaton kívüli imaterme is.

A Pócsi utcában egyszerűbb kialakítású, kisebb részben 18., nagyobb részben 19–20. századi eredetű épületeket találunk, a Kurucdomb egyedülálló klasszicista szélmalom-épületét¹¹ pedig jellemzően 20. század eleji historizáló utcák övezik. Szintén historizáló épületek vezetnek el a Kőfaragó térig, ahol a műemléki jelentőségű terület bővítésének vonala csatlakozik a régebbi védett terület határvonalához.

A belső várfalon belüli városmagot délen és nyugaton övező, újonnan védelem alá helyezett terület (Petőfi tér, Jókai utca, Kossuth utca, részben a Széchenyi tér, Deák tér) mai szerkezete természetföldrajzi adottságok miatt a 19. század közepéig rendezetlen és beépítetlen volt. A Deák tér és környéke az 1880-as évektől épült ki, épületállománya döntően historizáló stílusú. A téren a város életében fontos intézmények épületei is megtalálhatóak: a 32. szám alatt az egykori leányiskola, a 78. szám alatt a volt evangélikus teológia, vagy a Mátyás király út 19. szám alatt – a Deák tér sarkán álló – GYSEV székház. A jellemzően zártosított beépítésű tér épületei közt sok magasföldszintes és egyemeletes lakóházat találunk, ezek némelyike egyedi kialakítása és nagyszámú eredeti részletei okán egyedi műemléki védelemre is érdemes. Országos viszonylatban is kiemelkedő alkotás a Russ-villa és a Lenck-villa épülete.¹² A historizáló épületállományban egy-egy két világháború közötti épület is feltűnik, így például a tér sarkán álló református templom. A Deák teret átvágó, a vasútállomásról a belvárosba vezető Mátyás király út pedig a két világháború közti soproni

¹⁰ Az alábbiakban ismertetett épületek építéstörténeti adatainak forrása – amennyiben egyéb forrást nem közlünk – minden épület esetében a KÖH Nyilvántartási Irodáján található védetté nyilvánítási dokumentáció, melyeket Csomortány Levente és Rozmann Viktor készített, illetve állított össze.

¹¹ Lásd Szalai Emőke-Mária tanulmányát jelen számunkban (*Szerk.*).

¹² Lásd Winkler Gábor tanulmányát jelen számunkban (*Szerk.*).

építészet mintagyűjteménye is lehetne: itt egy-egy historizáló épület között számos modern bérházat láthatunk.

Sopron modern stílusú középületei között kiemelkedő értéket képvisel a Kis János utca 4. szám alatt álló egykori OTI Rendelőintézet. Terveit Árkay Bertalan (1901–1971) készítette 1938-ban, statikusa Hegedűs Béla volt. Árkay az épületet eredetileg travertin-burkolattal tervezte, ám végül a Sopronban szokatlan klinkertégla burkolatot alkalmazta. A kétemeletes, L alaprajzú, lapostetős épület a Kis János és a Lenkey utcák sarkán áll. Az utcavonalban álló két alacsonyabb lapos tetős épülettömb között a sarokrészen visszaléptetve helyezkedik el a lépcsőház magasabb tömbje. Míg a saroktömb falsíkját csupán az egybefüggő üvegsávként kialakított lépcsőházi ablak, valamint a mellékhelyiségek kisméretű ablakaiból képzett vízszintes ablaksávok tagolják, addig az oldalsó épületszárnyak homlokzatai az álló téglány alakú ablakok sorai közt keskeny téglasávózással tagozottak. Az épületbelső a 20. század második felében átesett néhány átalakításon, de ma is számos értékes részletét őrzi még. Az alapvetően funkcionális kialakítású belső terek korszerűek, a részletek egyszerű, de igényes kiképzést kaptak.

A Deák tér épületei közül több historizáló épület most került egyedi védelem alá. A Deák tér 4. szám alatt 1901-ben Trinkl István és neje építtetett egy emeletes lakóházat, kocsiszínt és istállót. A terveket Schiller János (1859–1907) készítette el. Az udvar hátsó részében nyújtott L alaprajzú istállóépület a kocsis lakásának (szoba, konyha) is helyet adott, ez a – csupán a tervekről ismert – épület ma már nincs meg. A tervecsomagban az utcai főhomlokzatnak egy megvalósulatlan tervváltozata maradt fenn, melyen a nyíláskiosztás megegyezik a maival, díszítményei viszont eltérnek a megvalósulttól. Az L alaprajzú épület hattengelyes utcai homlokzatán ma gazdag, rokokó és copf elemeket ötvöző lapos stukkódíszítés látható. A szalagkeretes ablakok szemöldökdíszje gazdagon burjánzó: virág- és gyümölcsfüzérből, kagylóból, put-tófejekből komponált. Volutás konzolok tartotta koronázóparkány felett a középtengelyben attikafal felett tört vonalú oromzat áll, közepén kartusban az építetők monogramja: THI. Az épület udvari homlokzatai egyszerű kialakításúak, álló téglány alakú szalagkeretes ablakokkal tagozottak. Az épület kapualjában is a főhomlokzat stukkódíszjeinek mintavilága tűnik fel a falakat tagoló félköríves vakárkádok keretelésén. Az alaprajzi elrendezés középfolyosós; az utcai szárnyban szobák, az udvari szárnyban a cselédszoba, a fürdőszoba, a konyha és a kamra kapott helyet.

A Deák tér egy másik újonnan védelem alá helyezett lakóházát, a 25. szám alatt állót Dr. Mayer Gyula ügyvéd építtette 1880-ban, terveit Handler Nándor (1836–1888) készítette. A levéltári kutatás szerint az építkezést az építési engedély elnyerése előtt megkezdték, az engedélykérelemre a főjegyző szólítja fel a tulajdonos építtetőt 1878. október 5-én. A fedélszék egy könyökfájának felirata (Hamar J. 1880) az ács személyére és az építkezés befejezésének idejére utal. A zártsorú beépítésben álló lakóház főhomlokzatának stukkódíszében a tervező neobarokk és neoreneszánsz elemeket alkalmaz, a homlokzat összhatásában mégis inkább romantikus. A földszintes épület középrészén magasabb emeletes tömb emelkedik ki, az utca felől fedett teraszként, az udvar felől két félköríves ablakkal áttört homlokzatként. Az eredeti tervek szerint a földszinten három

traktusba rendeződnek a helyiségek: az utcafronton a középén lévő szalont két szoba fogja közre, továbbá oldalt egy kis szoba (Kabinet) kapott helyet. A középső traktus közepén az udvari traktust is magába foglaló étkezőt találjuk, mellette a lépcsőház, előtér, illetve egy szoba és a fürdő van. Az udvari traktusban a cselédlépcsőt is magába foglaló cselédszoba és egy, a lépcsőházi előtérből megköze-líthető második kisebb szoba található. Az alaprajzi elrendezés máig megőrizte főbb vonalait, kisebb átalakítások az udvari traktusban történtek.

Az érett historizmus építészetének egyik figyelemre méltó emléke a Deák tér 32. szám alatti egykori Leányiskola épülete. A Vallási és Közoktatási Minisztérium Hauszmann Alajos (1847–1926) budapesti műépítészrt kérte fel a soproni épület megtervezésére. A Soproni Magyar Királyi Állami Felsőbb Leányiskola az 1886–87-es tanévet Jausz György igazgató vezetésével már a Deák téri új iskolaépületben kezdte meg. Hauszmann szigorú neoreneszánsz stílust választott az iskolaépülethez, annak külső és belső kialakítását egyaránt letisztult, egységes gondolkodásmód alapján tervezte meg. A historizmus jeles képviselőjének műve nem hoz meglepő, bravúros újdonságokat, ám ha az épületről az egyébként rendkívül harmonikus egységet alkotó stíuselemeket lehántjuk, úgy egy rendkívül racionális térszervezéssel, alapvetően a funkcionalitást szem előtt tartó tervvel szembesülünk. A használhatóság célja nem válik a dekorativitás áldozatává: jól megvilágított tantermek, átgondolt közlekedőrendszer jellemzik Hauszmann Deák téri iskoláját. Talán részben ennek is köszönhető, hogy az eltelt hosszú évek során a nagyobb átalakítások elkerülték, hiszen oktatási funkcióját mindig maradéktalanul el tudta látni.

A historizmus építészetének kései példája a teret délnyugat felől lezáró egykori Pécsi Tudományegyetem Evangélikus Hittudományi Karának Deák tér 78. szám alatt emelt épülete. Sándy Gyula (1863–1953) 1929. augusztus 22-én kér építési engedélyt a Városi Tanácstól az építkezésre, levelében megnevezi a felelős építőmestert, Boór Gusztávot is. Az épület alapkövét 1929. október 13-án helyezték el, majd egy évvel később, 1930. október 19-én Horthy Miklós kormányzó avatta fel az elkészült tanintézményt. A szabadon álló, E alaprajzú, egyemeletes, lapostetős épület kétemeletes középrizalitját egyszerű koronázópárkány felett a felvidéki reneszánsz várkastélyok hangulatát idéző, pártázatos díszítés zárja. Az alaprajz egytraktusos, az udvari oldalon folyosóval. A középtengelyben találjuk a főlépcsőházat, mely az épületbelső legrepresentatívabb tere. Az alagsorban eredetileg (kétszintes) könyvtár, olvasó, társalgó, szénraktár, kazánház, a fűtő szobája, raktárak, mosókonyha és szárítók, valamint a kiszolgáló személyzet lakásai kaptak helyet. A földszinten a tantermek, a tanárok (és az eredeti elrendezés szerint a szemináriumi dolgozók) szobái mellett a kétszintes könyvtár földszinti része, irodák, vendégszoba, lakások, orvosi rendelő voltak találhatóak. Az emelet fő szárnyának középrészén a dékáni iroda volt, mellette tantermek és tanári szobák helyezkedtek el. A második emeleten egy százötven ülőhelyes nagy-előadó kapott helyet.

A védett területen északnyugat felé továbbhaladva a Rákóczi, Jókai és Kossuth utcák jóval összetettebb képet mutatnak, épületállományuk vegyesebb. Nagyobb léptékű és városiasabb épületek jellemzik a zárt sorú, utcavonalon kiépített Rákóczi utcát. Vegyes beépítést találunk a Kossuth utcában: egyik oldalon

előkeres beépítésben álló többemeletes épületek sora csatlakozik szabadon álló épületek sorához, a szemben levő oldalon pedig kisvárosias, földszintes épületek állnak utcavonalra, zárt sorban építve. Az építészeti stílusokat tekintve a historizmus jellemzi a terület építészetét, de a Rákóczi utca historizáló épületei közül több is klasszicista stílusú vagy eredetű. Főként földszintes, egylakásos, zárt sorú lakóházak alkotják a Jókai utca épületállományát, köztük a modernizmus egyedi példái keverednek a kisvárosias historizmus emlékeivel.

A Rákóczi utca épületei közül több most került egyedi műemléki védelem alá, így az utca első szakaszának meghatározó épülete is, melyben legutóbb a Soproni Ruhagyár működött. A 8. szám alatti nagyméretű saroktelek Rákóczi utcai oldalán álló kétemeletes, rizalitokkal tagolt homlokzatú épület több szakaszban épült ki, bár homlokzat kiképzése közel egységes képet mutat. Az épület elsőként felépült, a mai épület nyugati szakaszán álló részét Nagy Sándor táblabíró építtette 1833-ban Hild Vencel (?-1834) tervei szerint. Ezt az egyemeletes, kétemeletes középrizalitú, U alakú városi palotát 1883-ban Schneider Márton (1847-1911) tervei alapján kétemeletesé építették át az Offiziers Töchtererziehungs-Institut (Tiszti Leánynevelő Intézet) részére.¹³ Az 1883-ban épült rész rizalitjának második emeletén kapott helyet az Intézet könyvtára és kápolnája is. Az épületet Schneider 1883-ban készült terveinek felhasználásával 1890-ben újabb, szintén rizalittal kiemelt homlokzatú szakasszal bővítették. Az épület nagyméretű sarokrizalittal lezárt újabb szakasza az 1927-ben bekövetkezett bővítés eredménye. Az épületbelső fő jellegzetességei a háromhajós, klasszicista kapualj, a reprezentatív lépcsőházak, a boltozott belső terek és az igényes burkolatok.

A Rákóczi és az Újteleki utca találkozásánál – az egykori városkapu közelében – szabadon álló Rákóczi utca 14. szám alatti kétemeletes klasszicista épület szárnyai hosszan elnyúló, téglány alakú udvart fognak körül. Az első épületrészt 1847-ben a bécsi Leopold Walter tervei alapján építette fel Preisz György részére Handler József építőmester. Handler József 1850-ben a telek Újteleki utca 43. szám alatti részén Leopold Walter (?-1868) 1847-es terveit felhasználva bővítette az épületet.¹⁴ Az épület két kapualja, az ión oszloppárokka támasztott pihenőjű főlépcsőház, a páros pillérekkel támasztott pihenőjű mellélépcsőház, az igényes kialakítású, öntöttvas lépcsőkorlátok, a nyílászárók és a folyosók kelheimi burkolatai a klasszicista épület legfőbb értékei. A telek Élesszög utcai hosszoldalán az egyébként is szűk telket modern épületszárny teszi még keskenyebbé. A telek szélességéhez képest kissé eltúlzott mértékű beépítés az adott lehetőségeket jól kihasználva épült fel: homlokzatával nem kívánja felülmúlni a régi házrész egyszerű homlokzat kialakítását, ezért a minimalizmusig leegyszerűsített elemeket használ.

A Rákóczi utca 53. számú, három homlokzatával utcavonalon álló, saroktoronyokkal és erkélyekkel díszített épület korábbi, klasszicista formájára 1847-ben épült ki; tervezője ismeretlen. E korábbi épületből maradt fenn a mai épület léptékéhez képest szűkös kapualj és a kör alakú lépcsőház, az igényes

¹³ Az intézmény 1944-ig Magyar Királyi Zrínyi Ilona Honvédtiszti Leánynevelő Intézet néven működött.

¹⁴ Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára, BC 1847:8, 11. Leírása: Winkler i. m. 53, 71.

mintázattal lerakott kelheimi burkolat, a belső terek csehboltozatai és teknőboltozatai, valamint a zárterkélyek ablakainak kökeretes kialakítása. Az épület mai alakjára, historizáló stílusban történő átépítése 1914 és 1920 között Kunt Mihály tervei alapján történt.¹⁵ Ekkor készült az épület homlokzati díszítése, a főbejárati kapuzat, valamint a lépcsőkorlát. Az átalakítást tervező építész történeti értékek és különleges terek iránti érzékenységére vall, hogy a kör alaprajzú lépcső orsóterének földszintjén elhelyezett felfelé mutató, klasszicizáló férfiszoborral kívánta felhívni a figyelmet a szűk térbe áramló fény útjára, az erőteljes, festőien perspektivikus hatásra.

Az Újteleki utca építészeti-műemléki értéke régóta ismert: sok egyedi védelem alatt álló lakóházat találunk itt. A néhány középkori eredetű épületrészlet mellett a főként 18–19. századi épületek egységes utcaképet adnak, az épületállományban a városias emeletes körfolyosós bérház és a népi lakóház forma egyaránt megtalálható. Újonnan került védelem alá az Újteleki utca 52. szám alatti Benkő-ház, mely az utcában jellemző beépítéstől eltérő elhelyezkedésével inkább a Rákóczi utca beépítéséhez áll közelebb. A ház a csupán néhány, ám annál jelentősebb épületből álló soproni szecessziós építészet fontos emléke. Az üzletházat és lakóépületet Benkő Géza soproni kereskedő építtette Schármár Károly (1877–1946) 1912. 03. 01-én szignált tervei alapján. A homlokzaton lenyomatként ma is látható „PUM GÉZA” felirat később, az épületet 1931-től birtokló kereskedő itteni üzletének működése idején került a homlokzatra. A ház eredeti üzletportálja ma már sajnos nincs meg. Az épület belső terei egyszerűek, elsősorban gazdaságossági szempontok szerint lettek kialakítva. Aszimmetrikus homlokzata az utcakép jellegzetes, városépítészeti szempontból meghatározó elemévé vált.

Az Újteleki utca északnyugati házsora mögött kimarad az új területi védelemből a külső városfal vonala, az oda beépült lakótelep miatt. A védett terület vonala a Lackner Kristóf utcán éri el ismét a külső városfalat, ahonnan a Patak utca 20. század eleji beépítésű házsorai között jutunk el a Bécsi-domb felé visszatérve az újonnan kijelölt MJT északi határához. A Bécsi út külső szakaszán számos egyedi hangvételű 19. századi historizáló épület található, beljebb haladva a Sas tér felé már számos 18. századi épület is feltűnik, a Rózsa és a Szélmalom utcákban pedig már sok 17. századi eredetű épülettel is találkozhatunk. A belvároshoz közeledve a Szentlélek és a Jégverem utcákban középkori eredetű és barokk épületek is szép számmal találhatók. Ezen épületek jelentős része régóta egyedi műemléki védelem alatt áll, a területi védelem kiterjesztése az egységes városkép megóvása érdekében azonban e területre is szükségessé vált.

Egyedi védelem alá kerültek további épületek is, melyek a korábbi védett terület határán belül álltak, de értékeik megőrzéséhez az egyedi védelem alá történő helyezés bizonyult szükségesnek. A Petőfi Színház épülete nemcsak középületként, hanem Medgyaszay István (1877–1959) életművének részeként, valamint a magyarországi szecessziós építészet egyik jelentős emlékeként is védelemre méltó. A klasszicista színház terveit Franz Lössl (1801–1885) készítette, a kiviteli munkák

---

¹⁵ Csatkai Endre: Soproni színházterv, 1919. SSz. 16 (1962), 37–38.; Winkler i. m. 166. jegyz.

1840–1841 folyamán zajlottak. Ennek során egyemeletes, timpanonos portikuszú, kiemelt tömegű zsinórpaddalással készült épület született meg. A klasszicista színház belső tereit 1894-ben Wälder József (1862–1913) főmérnök tervei alapján átépítették, a nézőteret ekkor gazdag neobarokk dekorációval alakították ki. Az épületet 1909-ben Medgyaszay István magyaros szecessziós tervei alapján építették át ismét. A Soproni Levéltárban több tervváltozat is fennmaradt. A megvalósításra került változat, mely az építés korában legkorszerűbb vasbeton szerkezeteket is alkalmazza, a Lössl-féle épület fő tömegét érintetlenül hagyta, mégis alapvetően átformálta az épület jellegét. Az épület egyes homlokzatainak kialakításánál Medgyaszay tudatosan viszonyult a meglévő épülethez, annak egyes elemeit az új homlokzatba komponálta. A 20. század folyamán többször átalakított épület belső tereit legradikálisabban 1965-ben változtatták meg, a Kotsis Iván tervei alapján történő átalakításkor. A legutóbbi, a König és Wagner Építészroda tervei alapján, Dávid Ferenc művészettörténész kutatásainak figyelembe vételével történő felújításkor a homlokzatokat, a nézőteret és a belső terek egy részét rekonstruálták.

2009-ben egy másik szecessziós stílusú soproni középület is védett lett: az 1913–1914 között épült a szabálytalan alaprajzú, változatos tömegalakítású, szecessziós jegyeket viselő tűzoltólaktanya, melyet Wälder József városi főmérnök tervezett.¹⁶ Az új tűzoltólaktanya építésének ötlete először 1900-ban merült fel, mivel a régi akkor „omladozó félben” volt. 1909-ben határozat született egy új laktanya megépítéséről, Wälder József városi főmérnök még ugyanazon évben benyújtotta az új laktanya terveit. Számos, a költségekkel és a helyszínnel kapcsolatos vita után végül az eredetileg kijelölt helyen, de a korábbihoz képest módosított tervek alapján kapott engedélyt az együttes, melyet a belügyminiszter jóváhagyása után a közgyűlés 1912. február 29-i 62. számú közgyűlési határozatban rögzített. Az 1914. augusztusában elkészült laktanya felavatására a világháború kitörése miatt nem kerülhetett sor, sőt még e hónapban hatvan ágyas katonai kórházat rendeztek be az épületekben. Az együttes 1918-ig kórház, kisdedővő, majd hadifogoly-laktanya volt, és csak 1919. júliusában kezdhetette meg eredetileg tervezett funkciója szerinti működését. Az 1920-as években kisebb változtatásokat eszközöltek az együttesen, de egészen 1980-ig nem történt jelentősebb bővítés vagy átalakítás. Ekkor felújították, illetve átalakították a tömlőszárító tornyot, majd 1985–1987 között bővítették a laktanyát is. Az épület az átalakítások ellenére is tükrözi a tervező eredeti szándékát: a változatos magasságú és elrendezésű épületrészek egyébként hagyományos homlokzat kialakítását finom, lapos geometrikus vakolatdísz és szecessziós sgraffitosávok teszik egységessé.

Kívül esik a kibővített műemléki jelentőségű területen is egy másik újonnan védelem alá helyezett modern épület, a Csengery utca 106. szám alatti munkáslakóház. A ház a Trebitsch és Fia Selyemgyár megbízásából épült Füredi Oszkár (1890–1978) 1925-ös tervei szerint. A lakóház a gyártelep nyugati határában épült fel. A korabeli helyszínrajzon a munkáslakóháztól keletre álló nagyméretű gyárépületet és egy – méretéből ítélve – ipari víz kinyerésére alkalmas kutató látunk. A Soproni Városi Levéltárban őrzött tervcsomag több

¹⁶ A KÖH Nyilvántartási Irodáján található védetté nyilvánítási dokumentációt Szerdahelyi Márk készítette.

variációt is tartalmaz a lakóépületre vonatkozóan. Az egyes variánsok ugyanazon alaprajzi elrendezés, szintszám és tömegforma mellett apróbb homlokzatbeli eltéréseket mutatnak. Az egyszerű fekvő hasáb tömegformájú, téglaburkolatú épület utcai és udvari homlokzatai más-más rendezőelv szerint kerültek kialakításra. Utcai homlokzatának szélein a zárt homlokzatrészek egy-egy óriáslizénaként közrefogják a kissé hátrébb léptetett, végigfutó beton könyöklő- és szemöldökpárkánnyal kiképzett, fekvő téglány alakú ablakokkal tagozott középső homlokzatszakaszt. Az udvari homlokzat középtengelyében előreléptetve áll a lépcsőház függőleges ablaksávval tagozott tömbje, a két oldalsó homlokzatszakaszon a végigfutó betonpárkányokkal kialakított ablakok a homlokzatok széleire húzva láthatóak. A szélső ablakok függönyfalként vannak kialakítva, a saroknál az oldalhomlokzatra átfordulva teszik levegősebbé az egyébként zárt homlokzatot.

A védetté nyilvánítások sora ezzel nem ért véget, Sopronban még sok egyedi védelmet érdemlő épületet találunk. A műemléki jelentőségű terület kibővítése garanciát jelent arra, hogy Sopron kiemelkedően értékes épületállományát az utókor számára is megőrizhessük. A műemléki jelentőségű terület kijelölése nem jelenti azt, hogy a területen új beépítés, átalakítás többé nem képzelhető el. A múltbeli építészek és építetők azonban nagyon magasra tették a mércét: itt a beépíthető négyzetmétereket hajszólo ingatlanbefektetés nem kívánatos. Régi épületek felújítása esetén a régi formák és anyagok hiteles megőrzésére; új beépítések és átalakítások tervezése esetében mértéktartásra, igényességre és jó ízlésre van szükség ahhoz, hogy a terület építészeti értéke az idő múlásával ne kevesebb, hanem egyre több lehessen.